

بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای بر کیفیت زندگی ساکنین محلات شهری در رفسنجان

محمدعلی امیرپورسعید^۱، محمود شارع‌پور^۲

doi 10.71547/urb.2024.1193405

چکیده

افزایش یا کاهش سرمایه اجتماعی در درازمدت اثرات مهمی بر ذهنیت ساکنین محله، اعتماد متقابل، همبستگی، مشارکت در امور محله و... می‌گذارد و زمانی که این مهم محقق شود، به تبع آن کیفیت زندگی در آن محله نیز دستخوش تغییرات کمی و کیفی مهمی می‌شود. در همین راستا در پژوهش حاضر تلاش شد تا با رویکردی جامعه‌شناختی و روش پیمایش، به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای بر روی کیفیت زندگی ساکنین محلات شهر رفسنجان پرداخته شود. جهت بررسی موضوع از تلفیق مبانی نظری جیکوبز، بوردیو، لینچ و... استفاده شده است. طبق فرمول کوکران تعداد ۳۸۳ نفر با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه محقق‌ساخته بوده و توصیف و تحلیل داده‌ها توسط نرم‌افزار Spss انجام شده است. طبق نتایج حاصل از یافته‌های تحلیلی پژوهش، متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق به میزان حدود ۷۵ درصد با یکدیگر همبستگی دارند. ضریب تعیین برابر با ۰/۵۷۲ است و این بدان معناست که حدود ۵۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل تبیین و پیش‌بینی می‌شود. در بین تمام مؤلفه‌های متغیرهای مستقل تحقیق، اعتماد، کیفیت محیطی، تعلق محله‌ای، همبستگی اجتماعی، امنیت محله، شناخته‌شدن و تعاملات اجتماعی معنادار می‌باشند و همچنین کیفیت محیطی ($Beta=0/464$) بیش‌ترین میزان پیش‌بینی را در بین متغیرهای مستقل دارد و به عبارتی می‌توان اشاره نمود که افرادی سطح کیفیت زندگی بالاتری دارند که از کیفیت محیطی بهتری برخوردار باشند. نتیجه کلی تحقیق این است که هرچه سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای در بین ساکنین محلات ارتقاء یابد از آن طرف باعث رشد کیفیت زندگی افراد خواهد شد. پس توجه به مباحث فرهنگی و اجتماعی به شکل خیلی محسوس در زندگی شهری تأثیرگذار است

کلیدواژه‌ها: سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای، کیفیت زندگی، رفسنجان، محلات شهر

a.poorsaeed@stu.umz.ac.ir

m.sharepour@umz.ac.ir

تاریخ پذیرش ۱۴۰۳/۰۹/۲۲

^۱ کارشناس ارشد گروه علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران

^۲ استاد گروه علوم اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول).

تاریخ وصول ۱۴۰۳/۰۶/۱۹

مقدمه و بیان مسئله

شرایط محیط شهری ارتباط نزدیکی با سلامت افراد و کیفیت زندگی آن‌ها دارد (شیخی، ۱۳۹۵: ۱۳۹). اگرچه شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی شهری به‌ندرت به هم مرتبط و وابسته‌اند، اما شناخت واقعی کیفیت زندگی شهری با ترکیبی از این شاخص‌ها امکان‌پذیر است. از دهه ۱۹۹۰ نیز بحث از کیفیت زندگی با تأکید بر سازه‌های اجتماعی مثل سرمایه اجتماعی^۱، همبستگی اجتماعی، عدالت اجتماعی و... همراه بود (امیدی و غفاری، ۱۳۸۸).

شهر تنها یک سکونتگاه نیست، بلکه آبادی‌ای است که روح اجتماع در آن دمیده شده است و از آن هویت می‌گیرد. هویت شهری، هویت جمعی است که با تبلور عینی در فیزیک و محتوای شهر معنادار می‌شود و به‌واسطه ایجاد تداعی خاطرات عمومی در شهروندان و تعلق خاطر، شهرنشینان را به‌سوی شهروند شدن هدایت می‌کند. پس هر چند که هویت شهر خود معلول فرهنگ شهروندان آن است، فرایند شهروندسازی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌تواند باعث تدوین معیارهایی مرتبط با مشارکت و قضاوت نزد ناظران و ساکنان گردد (نوفل^۲ و دیگران، ۱۳۸۸: ۵۷). ادامه حیات شهری دلیل بر اهمیت محله در تکامل اجتماعی- روانی شهرنشینان است؛ بنابراین محله تبلور کالبدی اجتماع و مرزهای آن تبلور حریم‌ها و قلمروها است (ساسان‌پور و دیگران، ۱۳۹۳: ۷۴).

لینچ^۳ محلات را به‌عنوان مناطق وسیعی که به دلیل برخورداری از برخی خصوصیات مشترک و خاص قابل شناسایی‌اند، تعریف می‌کند؛ به‌طوری‌که فرد به‌طور ذهنی ورود به آن را حس می‌کند (چپمن^۴، ۱۳۹۴: ۱۹۰). بر اساس نظر وولکاک و نارایان، تمامی مفروضات و تعاریف در رابطه با ساختار سرمایه اجتماعی مبتنی بر کیفیت و ارزش روابط بین فردی در مقیاس شخصی و همچنین بر روابط بین گروه‌ها، سازمان‌ها و نهادها در مقیاس فرا فردی است. این وابستگی به روابط به‌عنوان عنصر سازنده مهم کیفیت زندگی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند در محیط‌ها و مجموعه‌های مختلف انسانی مانند جوامع، محله‌ها، محل کار، محیط‌های آموزشی، خانواده‌ها و سایر نهادها و سازمان‌های اجتماعی پدید آید (وولکاک و نارایان^۵، ۲۰۰۰). سرمایه اجتماعی جنبه-هایی از سازمان اجتماعی از قبیل هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد متقابل است که همیاری و هماهنگی افراد را برای دستیابی به منافع مشترک تسهیل می‌کند (پاتنام^۶، ۱۳۸۰: ۲۸۵). پاتنام و همکاران بیان می‌کنند که سرمایه اجتماعی یک منبع بالقوه برای شکوفایی اقتصادی است زیرا کارایی جامعه را از طریق سازماندهی اجتماعی افزایش می‌دهد و اقدامات هماهنگ را تسهیل می‌کند (پاتنام^۶ و دیگران، ۱۹۹۴). از این منظر می‌توان از این سازمان اجتماعی و اقدامات هماهنگی که به دنبال دارد برای دستیابی به کیفیت زندگی بالاتر استفاده کرد. حل مشکلات اجتماعی از طریق اقدامات جمعی منجر به استفاده کارآمدتر از منابع اجتماعی، کاهش

^۱ Social Capital

^۲ Nofel

^۳ Lynch

^۴ Chapman

^۵ Woolcock&Narayan

^۶ Putnam

هزینه‌های اجتماعی و افزایش کارایی برنامه‌های اقتصادی، اجتماعی و عمرانی می‌شود؛ بنابراین می‌توان ادعا کرد که ابعاد مختلف کیفیت زندگی، یعنی محیطی، روانی، فیزیکی، اقتصادی و جسمی و معنوی، تحت تأثیر کیفیت ارتباطات و پیوندهای اجتماعی یا به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی است (بوردیو^۱، ۱۹۸۶ و کلمن^۲، ۱۹۹۰). محله‌ها می‌توانند شبکه تعامل و ارتباط را برای بهبود کیفیت زندگی ایجاد کرده و از آن استفاده کنند و همچنین به دریافت اطلاعات، ایده‌ها، تأثیرات و منابع کمک کنند. رفاه کلی و کیفیت زندگی با توانایی افراد در آشنایی با محیط اطراف و مشارکت در زندگی اجتماعی و فعالیت‌های روزانه، احساس ارتباط و داشتن حس قوی مکان مرتبط است. با تأکید کنونی بر توانمندسازی جوامع، سرمایه اجتماعی یک معیار اساسی برای ارزیابی تغییرات در محله‌های شهری است (همودان^۳ و دیگران، ۲۰۱۴: ۱۷۱).

مشاهدات و تجارب زیسته در شهر رفسنجان نشان می‌دهد که توجه مدیران شهری به مسائل اجتماعی در وضعیت مطلوبی قرار ندارد و همچنین تغییرات کالبدی وسیعی که طی سال‌های اخیر، به‌ویژه ده سال اخیر در سطح شهر رفسنجان به وقوع پیوسته است، نویسندگان را ترغیب نمود تا پژوهشی را با قالب جامعه‌شناختی و با بهره‌گیری از مفاهیم اجتماعی، در این شهر صورت دهند. از آنجاکه پژوهش علمی‌ای با این موضوع در جامعه موردنظر صورت نگرفته و یا دست کم نویسندگان به آن دسترسی پیدا نکردند و همین‌طور عدم وجود آمار رسمی در این رابطه و در چنین وضعیتی، انجام دادن این دست پروژه‌ها می‌تواند زمینه‌ساز برنامه‌ریزی مناسب‌تری در امور شهری بوده و تلاشی باشد در جهت جلوگیری از اشتباهات گذشته و سعی در جهت بهبود میزان کیفیت زندگی ساکنین محله‌های شهر با اتکا به مفاهیم مهمی مانند سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای که نقش پررنگی را می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های شهر ایفا کند. یکی از ابزارهای مهم جهت شناسایی میزان کیفیت زندگی در محلات شهری، ارزیابی محیط‌های شهری بر اساس دیدگاه ساکنین محلات شهرهاست. به عبارت دیگر؛ ارزیابی ساکنان از محیط‌هایی که در آن ساکن هستند می‌تواند به عنوان یکی از مهم‌ترین معیارهای سنجش و ارزیابی میزان کیفیت زندگی در محلات شهری باشد و برنامه‌ریزان شهری را در جهت تحلیل وضع موجود، تصمیمات آتی به منظور ارتقاء سطح کیفی محله‌های شهری و جلوگیری از تکرار نواقص و ایرادات در سایر مکان‌ها یاری کند.

همان‌طور که از مشاهدات هرچند سطحی نیز پیداست، مدیران شهری در کشور ما عمدتاً به فکر بهبود وضعیت کالبدی شهرها (خیابان‌ها، تراکم‌ها، زباله و...) هستند و مسائل اجتماعی و فرهنگی و ابعاد روانی طرح‌های شهری چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرند. توجه به مسائلی چون هویت و هویت‌مندی شهروندان و فضاهای شهری، حس تعلق مکانی، تعاملات اجتماعی و همبستگی و انسجام در فضای شهری، احساس امنیت عمومی و اجتماعی و... و زمینه‌هایی که می‌توان آن‌ها را ایجاد یا بهبود بخشید، به جرأت می‌توان گفت که در بخش عمده‌ای از برنامه‌ریزی‌های شهری در کشور ما نادیده گرفته می‌شوند.

¹ Bourdieu

² Coleman

³ Hamudan

سؤالات پژوهش:

با توجه به توضیحات ارائه شده، در پژوهش پیش رو سعی می‌شود تا با محور قرار دادن سه مفهوم سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای و همچنین کیفیت زندگی، شاخص‌های هریک مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد و تأثیرات شاخص‌های سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای بر کیفیت زندگی افراد ساکن در محلات شهر رفسنجان مشخص شده و به سؤالات زیر پاسخ داده شود:

- ۱- وضعیت سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن در بین ساکنین محلات شهر رفسنجان چگونه است؟
- ۲- وضعیت هویت محله‌ای و مؤلفه‌های آن در بین ساکنین محلات شهر رفسنجان چگونه است؟
- ۳- وضعیت کیفیت زندگی در بین ساکنین محلات شهر رفسنجان چگونه است؟
- ۴- سرمایه اجتماعی تا چه میزان و چگونه بر کیفیت زندگی ساکنین محلات شهر رفسنجان تأثیر دارد؟
- ۵- هویت محله‌ای تا چه میزان و چگونه بر کیفیت زندگی ساکنین محلات شهر رفسنجان تأثیر دارد؟
- ۶- چه تفاوتی بین ساکنین محله‌های شهر رفسنجان به لحاظ سطح کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای برحسب جنس، تحصیلات، منطقه محل سکونت و مدت‌زمان سکونت در محله وجود دارد؟

پیشینه تجربی

در این بخش به اختصار برخی از پژوهش‌های انجام‌شده در رابطه با موضوع مورد بحث در دو بخش تحقیقات داخلی و خارجی مرور خواهد شد.

محمدی‌زاده سماکوش و همکاران (۱۴۰۰) تحقیقی را جهت بررسی عوامل مؤثر بر هویت محله‌ای در شهر تهران انجام دادند. نتایج نشان داد از میان متغیرهای مستقل، سرمایه اجتماعی به میزان ۰/۵۵۵، سبک زندگی به میزان ۰/۴۷۰، اقتصاد سرمایه‌داری معاصر به میزان ۰/۲۳۹، امنیت اجتماعی به میزان ۰/۱۴۷، ارتباطات از راه دور به میزان ۰/۱۲۲ و فضای کالبدی به میزان ۰/۰۶۳ در سطح اطمینان ۹۵ درصد تغییرات هویت محله‌ای را تبیین نموده‌اند. به علاوه ۵۳/۶ درصد از تغییرات متغیر هویت محله‌ای به وسیله متغیرهای درون مدل تبیین گردید. کاظمی و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه خود دریافتند با افزایش کیفیت هر کدام از شاخص‌های مورد استفاده در تحقیق، میزان کیفیت دیگر شاخص‌ها نیز افزایش می‌یابد و بالعکس. همچنین با استفاده از آزمون فریدمن نشان داده شد که باکیفیت‌ترین شاخص مربوط به امنیت شهروندان و بی‌کیفیت‌ترین شاخص مربوط شاخص حمل و نقل است. کیانی (۱۴۰۰) در مطالعه خود دریافت که هویت محله‌ای زنان و مردان در سنین مختلف و میان مجرد و متأهل یکسان است و تفاوت معنی‌دار در بین آن‌ها وجود ندارد. از سوی دیگر بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و هویت محله‌ای در شهر جدید بهارستان رابطه وجود دارد. ایمان و حیدری (۱۳۹۹) در پژوهش خود نتیجه گرفتند که متغیر سرمایه اجتماعی بیشترین تأثیر را به صورت مستقیم بر کیفیت زندگی داشته است و در مرتبه بعدی، متغیر طبقه اقتصادی بیشترین تأثیر را بر متغیر کیفیت زندگی دارد. در تحقیق کوزه‌گر و همکاران (۱۳۹۸) یافته‌ها نشان داد که بعد رابطه متقابل و اعتماد و جنبه‌های محلی تأثیر

مستقیم بر کیفیت زندگی دارد و همچنین بعد مشارکت اجتماعی و مشارکت مدنی به‌طور غیرمستقیم بر کیفیت زندگی تأثیر گذاشته است. در مطالعه لقمان و همکاران (۱۳۹۸) نتایج به‌دست‌آمده بیانگر وجود ارتباط معنی‌دار میان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی است. بیشترین تأثیرگذاری متغیر سرمایه اجتماعی بر متغیر کیفیت زندگی را شاخص اعتماد داشته است. در پژوهش محمدی‌زاده سماکوش و همکاران (۱۳۹۷) نشان داده شد که هویت محله‌ای و سرمایه اجتماعی با ضریب پیرسون $0/504$ در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه معنادار با شدت بالایی داشتند. تحلیل رگرسیون چند متغیره نشان داد، $44/8$ درصد تغییرات هویت محله‌ای توسط متغیرهای درون مدل تبیین شدند. در تحقیق قادری و تقوی (۱۳۹۴) نتایج نشان داد رابطه معناداری بین کیفیت زندگی با سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی، میزان درآمد و سطح تحصیلات فرد پاسخگو با اطمینان ۹۹٪ وجود دارد. متغیر اعتماد اجتماعی با بیشترین همبستگی یعنی $0/559$ تأثیر زیادی در کیفیت زندگی افراد دارد.

پاتیل و شارما^۱ (۲۰۲۲) به بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی در ۱۴ شهر هند پرداختند. با رجوع به نتایج تحقیق مشخص شد که شاخص دسترسی به حمل‌ونقل بیشترین سهم را در کیفیت زندگی شهری در مقایسه با سایر شاخص‌ها دارد. شاخص نقش جنسیتی نیز کمک قابل توجهی به کیفیت زندگی شهری داشت. روکا ماس و همکاران (۲۰۱۶) در پژوهشی به تأثیر سرمایه اجتماعی محله بر رضایت از زندگی و سلامت خودارزیابی در شهر مالویک نروژ پرداختند. نتایج آن‌ها نشان می‌دهد سرمایه اجتماعی تأثیر قوی‌تری بر رضایت از زندگی نسبت به سلامت دارد. افزایش سرمایه اجتماعی در محله ممکن است یک استراتژی سودمند برای ارتقای رضایت از زندگی و همچنین تقویت حس انسجام حتی در جوامع سالم باشد. همودان^۲ و همکاران (۲۰۱۴) دریافتند که سرمایه اجتماعی محله‌ها، ارزش‌های اجتماعی مثبت را به سمت یک زندگی خوب افزایش می‌دهد و به کیفیت زندگی کمک می‌کند. نتایج تحقیق عبدالحکیم^۳ و همکاران (۲۰۱۰) نشان داد که سرمایه اجتماعی نه تنها بر درآمد خانوار، بلکه بر کیفیت زندگی افراد نیز تأثیر می‌گذارد. یاجون لی^۴ و همکاران (۲۰۰۵) در تحلیل خود از نتایج تحقیق چنین عنوان می‌کنند که مجراهای غیررسمی سرمایه اجتماعی نقش مهم‌تری در تأثیرگذاری بر درک مردم از اعتماد و کیفیت زندگی دارند.

بررسی پیشینه‌های تجربی نشان می‌دهد که رابطه سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی تأیید شده است و نتایج حاکی از تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم سرمایه اجتماعی بر روی کیفیت زندگی افراد است. همین‌طور تأثیر متقابل کیفیت زندگی بر سطوح مختلف سرمایه اجتماعی نیز در مشاهدات این تحقیقات به چشم می‌خورد. نتایج تحقیقات بررسی شده حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی به‌طور معناداری با کیفیت زندگی افراد رابطه دارد و به‌نوعی ارزش‌های اجتماعی مثبت را به سمت یک زندگی خوب افزایش می‌دهد و به کیفیت زندگی افراد کمک می‌کند. ثبات محلات شهری تحت تأثیر میزان سرمایه اجتماعی آن محیط است و سرمایه اجتماعی

¹ Gopal R. Patil, Gajanand Sharma

² Hamudan

³ Abdul Hakim

⁴ Li. Y

چه در سطح فردی و چه در سطح اجتماعی بر روی کیفیت زندگی اثرگذار است. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد افزایش سرمایه اجتماعی در سطح محله، باعث ارتقا سطح رضایت از زندگی شده و حس انسجام را تقویت می‌کند. از طرفی توجه به عنصر هویت در محلات شهری به عنوان یک رکن اساسی در بررسی‌ها و سیاست‌گذاری‌های شهری اشاره شده است. در تحقیقاتی که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند، تأثیرگذاری عناصر مختلف سرمایه اجتماعی بر بهبود و ارتقا کیفیت زندگی به‌طور شفاف و آشکار مورد بحث قرار گرفته است. اما بررسی پیشینه‌های داخلی و خارجی نشان می‌دهد که متغیرهای سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای و همین‌طور کیفیت زندگی به‌صورت جداگانه مورد بررسی قرار گرفته‌اند و هیچ پژوهشی از ترکیب هر سه متغیر به‌صورت همزمان در تحقیق خود بهره نبرده است و بدین‌سان سعی می‌شود در تحقیق پیش رو به بررسی هر سه متغیر پرداخته شود و رابطه‌ی آن‌ها با یکدیگر و همچنین تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای بر روی کیفیت زندگی بررسی شود. همچنین در تحقیقات بررسی شده در مورد کیفیت زندگی، به یکی از ابعاد آن (ذهنی یا عینی) برای سنجش پرداخته شده است که در این پژوهش تلاش خواهد شد تا هر دو بُعد با استفاده از تلفیق مدل‌های موجود در سنجش کیفیت زندگی در بین ساکنین محلات شهر رفسنجان بهره برده شود.

مبانی نظری

کیفیت زندگی واجد شاخص‌های استاندارد و یکسانی نیست، بلکه در وضعیت جوامع مختلف تعریف می‌شود. در حقیقت بهترین مدل تبیین‌گر درباره عوامل تعیین‌کننده کیفیت زندگی، مدلی است که بر مبنای آن، پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی به لحاظ کارکردی با پدیده‌های محیطی، زیستی و همچنین روانی در ارتباط هستند. جیکوبز معتقد است شبکه‌های اجتماعی فشرده و منابع ذخیره شده در ارتباط میان مردم کلیدی برای ایجاد و حفظ مکان‌های حیاتی و مطلوب برای زندگی است (آلریکسن^۱، ۲۰۰۸: ۶). به همین جهت جیکوبز^۲ به منابع محلی برای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی مردم توجه می‌کند. کلمن سرمایه اجتماعی را در چهارچوب منافع حاصل از روابط اجتماعی تسهیل‌یافته در نظر گرفته و آن را در کنار سایر سرمایه انسانی و فیزیکی عامل پیشرفت و بهبود کیفیت زندگی می‌داند. وی همچنین آگاهی و شناخت را از عناصر مهم کیفی سرمایه اجتماعی می‌داند که بنیان‌های عمل را فراهم می‌سازند (کلمن، ۱۳۷۷). به نقل از احمدی و همکاران (۱۳۹۲). بر اساس نظریه لین^۳، عناصر سرمایه اجتماعی با افزایش ارتباطات و افزایش دسترسی به منابع در نهایت منجر به ایجاد نتایجی مطلوب مانند دارایی، قدرت، شهرت، سلامت جسمانی، سلامت روانی و رضایت از زندگی خواهند شد و این عوامل علاوه بر آنکه بخشی از کیفیت زندگی محسوب می‌شوند، تأثیر مثبت و مستقیمی بر افزایش دیگر سطوح مرتبط با مفهوم کیفیت زندگی دارند (حریرچی و همکاران، ۱۳۸۸: ۹۶).

^۱ Ulriksen

^۲ Jacobs

^۳ Lin

دسترسی به کیفیت زندگی هزینه و لوازمی دارد، آنگاه استفاده از مفهوم‌سازی بورديو بسیار مفید خواهد بود. هزینه‌ها و لوازم را می‌توان در سرمایه خلاصه کرد. سرمایه‌داری است که می‌توان از آن برای دستیابی به منابع مطلوب استفاده کرد و همچنین آن را سرمایه‌گذاری کرد تا خود را افزایش دهد. در میان انواع سرمایه، سرمایه اجتماعی ویژگی‌های خاصی دارد. اول آنکه تنها سرمایه‌ای است که رابطه‌ای است و در ضمن رابطه اجتماعی به وجود می‌آید. دوم آنکه مانند برخی دیگر از انواع سرمایه به‌طور کامل قابل انتقال نیست. ویژگی مهم‌تر آنکه سرمایه اجتماعی فرد رابطه‌روشنی با جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی جامعه دارد. به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی فرد در واقع ارزش جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی گوناگون است. حال همین جایگاه فرد در شبکه‌های گوناگون اجتماعی است که میزان بهره‌او از کیفیت‌های مطلوب زندگی را مشخص می‌سازد.

سرمایه اجتماعی به‌ویژه در مقیاس کوچک و محله‌های شهری به‌شدت به مطلوبیت فضاهای عمومی و ظرفیت تعاملات اجتماعی فضا وابسته است. پاتنام در کتاب بولینگ تک‌نفره، پیاده‌روی را به‌عنوان ابزار تشویق تبادل اجتماعی دانسته و دسترسی به فضاهای عمومی را سبب ترغیب برخوردهای دوستانه‌تر با دوستان و همسایه‌ها می‌داند (ایمری و همکاران ۱۳۹۰: ۳۰۸). وی زوال اجتماعات شهری و کاهش مشارکت مردم در شهر را باعث کاهش سرمایه‌های اجتماعی می‌داند و معتقد است که برای حل این مشکل باید به احیای محله‌های شهری و گسترش مشارکت‌های مدنی مردم پرداخت (فاضلی، ۱۳۹۳: ۱۹۶) جیکوبز خیابان‌ها و فضاهای عمومی را فرصتی برای شکل‌گیری سرمایه اجتماعی قلمداد کرده است (جیکوبز، ۱۳۹۲: ۲۱۳).

کوبین لینچ^۱ درباره درک کیفیت شهری می‌گوید: درک کیفیت یک شهر تنها از طریق دیدن آن توسط شهروند ایجاد می‌شود و این امر به واسطه تصور ذهنی و ادراک محیطی که مردم در محل سکونت خود دارند، انجام می‌گیرد؛ بنابراین احساسی که به فرد وارد می‌شود، رنگ‌ها، اشکال، تحرک و تنوع نور، بو و صدا مؤثرند. واضح است که داشتن تصویری روشن از محیط شخص را قادر می‌سازد به آسانی از جایی به جایی دیگر برود. به عبارت دیگر مشخصه‌هایی همچون خوانایی و نمایانی تنها در چیده شدن خوب عناصر شهری پدیدار است. این عوامل است که به محیط زندگی انسان کیفیت می‌بخشند و آن‌ها را از محیط‌های با کیفیت پایین جدا می‌سازند (لینچ، ۱۳۸۴: ۵۱). برای سکونت و زندگی، شهر خانه‌ای است بزرگ و همان‌گونه که خانه باید از صفات و مزایایی برخوردار باشد تا سکونت و زندگی را مطلوب و آسایش‌بخش سازد، شهر نیز باید دارای کیفیات و ویژگی‌هایی برای تأمین آسایش و راحتی باشد و نیز مانند خانه دارای محیطی گرم و صمیمی و دلپذیر باشد که زندگی را مرفه و مطلوب سازد (همان).

هویت محیط، تعیین‌کننده نگرش هر انسان در محیط زندگی‌اش است. هویت در انسان انگیزه و نشاط ایجاد می‌کند. در فضای بی‌هویت همه افراد با یکدیگر و زندگی‌شان بیگانه هستند (میرمحمدی، ۱۳۸۳). شناخت هویت محله‌ای که نوعی هویت اجتماعی در محله‌های شهری است، با هویت شهری ارتباط دارد. هویت شهری فرآیندی پویاست که از تعامل میان انسان و محیط شهری شکل می‌گیرد. در شکل‌گیری این فرآیند سه عنصر اساسی متن، محتوا و احساس تعلق و دلبستگی نقش دارند. زمانی که از هویت شهری صحبت می‌شود، هر یک

^۱ Kevin A. Lynch

از عناصر شهری و کلیت شهر واجد معنای خاصی می‌شود. معانی نیز احساس و هیجانات انسان را تحریک می‌کنند. از این رو ممکن است در انسان احساس رضایتمندی و یا نارضایتی حاصل شود. رضایتمندی موجب دل بستگی و وابستگی انسان به محیط می‌شود؛ بنابراین تعلق خاطر در ساکنان را تقویت می‌کند (غراب، ۱۳۸۴ به نقل از معیدفر و مقدم، ۱۳۸۹). هویت شهری و محله‌ای فرایندی از تعامل‌ها، پیوندها، تعلق‌های محیطی و انسجام جمعی است که در وضعیت مکانی و زمانی خاص، مجال تکوین می‌یابد. شناخت پدیده‌های انسانی نیز بدون درک و فهم دو عامل زمان و مکان، بی‌شک شناختی کامل و دقیق نخواهد بود. شناخت اجتماعی هویت در شهرها با ظهور کلان‌شهرهای مدرن، دیدگاه‌های نظری و کاربردی مختلفی پیدا کرده است. پژوهشگران متعددی در مطالعه‌های تجربی خود به بعضی از عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی مکان اشاره داشته‌اند؛ از مهم‌ترین این عوامل می‌توان تعلق به گروه‌های اجتماعی خاص، ارتباط‌های اجتماعی، سرگذشت محیطی افراد، تولد در مکان، طول اقامت در مکان و احساس ریشه‌داری اشاره کرد (مشکینی و دیگران، ۱۳۹۴).

روش تحقیق

روش پژوهش حاضر، پیمایش و ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته است. در همین راستا برای ساخت پرسشنامه مذکور و در راستای سنجش مفاهیم و متغیرهای تحقیق از مقیاس‌های محقق‌ساخته بهره گرفته شده است که ابتدا با بررسی برخی شاخص‌ها و مطالعات صورت گرفته در این زمینه به گزینش برخی از آن‌ها پرداخته شد و سپس با توجه به شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... که در جامعه مورد نظر وجود دارد، به ساخت شاخص‌های مختلف جهت سنجش متغیرهای سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای و کیفیت زندگی پرداخته شد. در همین راستا هریک از متغیرهای اصلی تحقیق به ابعاد و مؤلفه‌های مختلف تقسیم شده‌اند و سپس با استفاده از طیف لیکرت و نمره‌گذاری ۱ تا ۵ هر گویه صورت گرفته است که نمره ۱ به معنی پایین‌ترین و نمره ۵ به معنای بالاترین میزان در سنجش سطح هریک از سه متغیر اصلی تحقیق است.

جامعه مورد مطالعه کلیه ساکنین ۱۸ سال به بالا در محله‌های شهر رفسنجان است و تعداد آن ۱۱۲۴۱۰ نفر بوده که بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه برابر با ۳۸۳ نفر است. با توجه به موضوع و اهداف تحقیق حاضر، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای^۲ برای شناسایی افراد مورد مطالعه استفاده شده است. در همین راستا، طبق آمارهایی که از شهرداری و همچنین حوزه معاونت بهداشتی شهر رفسنجان به دست آمده، شهر را به بلوک‌های هفت‌گانه تقسیم نموده و بر اساس جمعیت هر بلوک شهری، تعداد نمونه‌ها متناسب با جمعیت‌شان در آن‌ها تقسیم شده‌اند و پرسشنامه‌ها در بین افراد توضیح شد.

متغیر وابسته در تحقیق حاضر، کیفیت زندگی است که در دو بُعد عینی (۵ مؤلفه) و ذهنی (۵ مؤلفه) سنجش شد. متغیرهای مستقل تحقیق نیز سرمایه اجتماعی که با چهار مؤلفه و هویت محله‌ای در دو بُعد کالبدی (۳ مؤلفه) و غیرکالبدی (۵ مؤلفه) مورد سنجش قرار گرفتند. میزان پایایی ابزار تحقیق با استفاده از آزمون آلفای

^۱ <https://www.amar.org.ir/> (مرکز آمار ایران)

^۲ Multiple Cluster Sampling

کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت و نتایج تمامی مؤلفه‌ها بالای ۰/۷۰ به دست آمد و پایایی ابزار تحقیق را مورد تأیید قرار داد؛ که نتایج آن‌ها در جداول زیر آمده است. اعتبار ابزار مورد استفاده در این تحقیق، از نوع اعتبار صوری^۱ است. به همین جهت پس از شاخص‌بندی مفاهیم تحقیق، با مراجعه و مشورت با چندین نفر از افراد متخصص در این زمینه، اعتبار ابزار تحقیق مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفت.

جدول ۱: نتایج آزمون آلفای کرونباخ در رابطه با مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

ردیف	مؤلفه‌ها	تعداد گویه	ضریب آلفا
۱	اعتماد	۱۶	۰/۸۱۸
۲	مشارکت جمعی	۷	۰/۷۱۹
۳	حمایت اجتماعی	۷	۰/۸۸۵
۴	شبکه‌ها و روابط	۷	۰/۷۴۱

جدول ۲: نتایج آزمون آلفای کرونباخ در رابطه با مؤلفه‌های هویت محله‌ای

ردیف	مؤلفه‌ها	تعداد گویه	ضریب آلفا
۱	مرز و محدوده محله	۲	۰/۷۱۲
۲	کیفیت محیطی (رضایت‌مندی)	۹	۰/۸۸۸
۳	تاریخچه محله	۳	۰/۶۶۹
۴	تعلق محله‌ای	۱۰	۰/۹۲۸
۵	همبستگی اجتماعی	۵	۰/۸۰۲
۶	امنیت محله	۳	۰/۸۰۰
۷	شناخته‌شدن	۲	۰/۸۹۴
۸	تعاملات اجتماعی	۳	۰/۷۱۹

جدول ۳: نتایج آزمون آلفای کرونباخ در رابطه با مؤلفه‌های کیفیت زندگی

ردیف	مؤلفه‌ها	تعداد گویه	ضریب آلفا
۱	امکانات و تسهیلات	۸	۰/۷۵۶
۲	دسترسی	۶	۰/۷۹۱
۳	محیط زیست	۴	۰/۷۰۴
۴	حمل و نقل	۳	۰/۸۰۹
۵	مسکن	۵	۰/۹۳۸
۶	امنیت	۴	۰/۷۹۹
۷	ارتباطات همسایگی	۷	۰/۸۰۷

^۱ Face Validity

۸	مشارکت اجتماعی	۷	۰/۸۱۷
۹	اوقات فراغت	۵	۰/۸۴۸
۱۰	وضعیت اقتصادی	۳	۰/۷۲۶

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

کیفیت زندگی: کیفیت زندگی یک فرایند قضاوت آگاهانه است که به‌صورت ارزیابی کلی از میزان رضایت از زندگی فرد بر طبق معیارهای انتخابی وی است (کانام و آکرون، ۱۹۹۹). همچنین کیفیت زندگی را بر اساس میزان بد یا خوب بودن وضعیت مردم و محیط زندگی آن‌ها تعریف می‌کنند (مارتینز و دیگران، ۲۰۰۸). جهت سنجش و عملیاتی نمودن متغیر کیفیت زندگی در این تحقیق، دو بُعد عینی و ذهنی در نظر گرفته شده است. بُعد عینی شامل مؤلفه‌های (امکانات و تسهیلات، دسترسی، محیط‌زیست، حمل‌ونقل و مسکن) و بُعد ذهنی شامل مؤلفه‌های (امنیت، ارتباطات همسایگی، مشارکت اجتماعی، اوقات فراغت و وضعیت اقتصادی) است.

سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی جنبه‌هایی از سازمان اجتماعی از قبیل هنجارها، شبکه‌های اجتماعی و اعتماد متقابل است که همیاری و هماهنگی افراد را برای دستیابی به منافع مشترک تسهیل می‌کند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۸۵). در نظر بوردیو، سرمایه اجتماعی، حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعل فراهم شده برای فرد و یا گروه است. این منابع، برآمده از مالکیت شبکه بادوامی از روابط کم‌وبیش نهادینه شده‌ای است که از فهم متقابل و سوابق مشترک بین افراد حاصل می‌شود (فاین، ۱۳۸۵: ۱۱۲). در این تحقیق برای سنجش متغیر سرمایه اجتماعی، این متغیر به چهار مؤلفه‌ی: ۱. اعتماد، ۲. مشارکت جمعی، ۳. حمایت اجتماعی و ۴. شبکه‌ها و روابط تقسیم‌بندی شد. سپس برای سنجش هریک از مؤلفه‌ها، گویه‌هایی تهیه و تنظیم شده است.

هویت محله‌ای: به معنای داشتن گرایش و احساس خوب به اجتماع محله‌ای است (معیدفر و مقدم، ۱۳۸۹: ۱۲۹). هویت محله‌ای را احساس تعلق به یک محله مسکونی تعریف می‌کنند (وحیدا و نگینی، ۱۳۹۱: ۴۰). هویت محلی بازتاب حس یکپارچگی با سایر اعضای اجتماع است که مفهوم ذهنی محله بر اساس آن بنا شده است. به عبارت دیگر صرف همجواری باعث ایجاد مفهوم محله نمی‌شود بلکه محله اضافه بر موقعیت مکانی بر مبنای احساس عضویت، تأثیرگذاری، برآورده‌سازی نیازها و پیوندهای عاطفی شکل می‌گیرد (نوری‌نیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۸). برای عملیاتی کردن متغیر هویت محله‌ای، ابتدا به دو بُعد کالبدی و غیرکالبدی تقسیم‌بندی شده است. سپس برای بُعد کالبدی، مؤلفه‌های (مرز و محدوده محله، کیفیت محیطی و تاریخچه محله) در نظر گرفته شده است و برای بُعد غیرکالبدی یا محتوایی، مؤلفه‌های (تعلق محله‌ای، همبستگی اجتماعی، امنیت محله، شناخته شدن، تعاملات اجتماعی و اقتصاد ساکنین) مورد استفاده قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش

توصیف متغیرهای اصلی تحقیق

جدول ۴. میانگین نمرات پاسخگویان به تفکیک مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

مؤلفه	میانگین نمرات
اعتماد	۲/۲۹
مشارکت جمعی	۱/۹۱
حمایت اجتماعی	۲/۷۰
شبکه‌ها و روابط	۱/۷۸

در جدول ۴. میانگین نمرات پاسخگویان در رابطه با هریک از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی قابل مشاهده است. میانگین نمرات بر اساس طیف لیکرت و با نمرات میانگین بین ۱ تا ۵ محاسبه شده‌اند. همان‌طور که در جدول ارائه شده است، میانگین اعتماد برابر با ۲/۲۹، مشارکت جمعی ۱/۹۱، حمایت اجتماعی ۲/۷۰ و شبکه‌ها و روابط نیز برابر با ۱/۷۸ است که بالاترین میانگین مربوط به مؤلفه‌ی حمایت اجتماعی و پایین‌ترین بعد مربوط به شبکه‌ها و روابط است.

جدول ۵. میانگین نمرات پاسخگویان به تفکیک مؤلفه‌های هویت محله‌ای

مؤلفه	میانگین نمرات
مرز و محدوده محله	۳/۰۴
کیفیت محیطی	۲/۴۷
تاریخچه محله	۲/۳۵
تعلق محله‌ای	۲/۸۸
همبستگی اجتماعی	۲/۳۸
امنیت محله	۳/۳۱
شناخته شدن	۲/۸۰
تعاملات جمعی	۲/۱۱

جدول ۵ مربوط به میانگین نمرات پاسخگویان در مورد هریک از مؤلفه‌های هویت محله‌ای است. میانگین نمرات بر اساس طیف لیکرت و جمع کردن مؤلفه‌ها با یکدیگر و میانگین‌گیری از آن‌ها و با نمرات میانگین بین ۱ تا ۵ محاسبه شده‌اند. طبق نتایجی که از آمار و ارقام جدول به دست آمده، میانگین نمرات مربوطه به مرز و محدوده محله برابر با ۳/۰۴، کیفیت محیطی ۲/۴۷، تاریخچه محله ۲/۳۵، تعلق محله‌ای ۲/۸۸، همبستگی اجتماعی ۲/۳۸، امنیت محله ۳/۳۱، شناخته شدن ۲/۸۰ و تعاملات اجتماعی برابر با ۲/۱۱ است. بیشترین میزان نمرات مربوط به مؤلفه‌ی امنیت محله با میانگین ۳/۳۱ و کمترین میانگین محاسبه شده نیز مربوط به مؤلفه‌ی تعاملات جمعی است.

جدول ۶. میانگین نمرات پاسخگویان به تفکیک مؤلفه‌های کیفیت زندگی

مؤلفه	میانگین نمرات
امکانات و تسهیلات	۲/۸۹
دسترسی	۲/۷۴
محیط زیست	۲/۶۱
حمل و نقل	۲/۵۱
مسکن	۳/۵۰
امنیت	۳/۳۲
ارتباطات همسایگی	۲/۳۹
مشارکت اجتماعی	۲/۹۹
اوقات فراغت	۲/۴۳
وضعیت اقتصادی	۲/۳۰

در جدول ۶. میانگین نمرات پاسخگویان در رابطه با هریک از مؤلفه‌های متغیر وابسته تحقیق یعنی کیفیت زندگی قابل مشاهده است. نمرات با میانگین بین ۱ تا ۵ محاسبه شده‌اند. طبق نتایج حاصل شده، میانگین مؤلفه‌ی امکانات و تسهیلات برابر است با ۲/۸۹، دسترسی ۲/۷۴، محیط‌زیست ۳/۶۱، حمل و نقل ۲/۵۱، مسکن ۳/۵۰، امنیت ۳/۳۲، ارتباطات همسایگی ۲/۳۹، مشارکت اجتماعی ۲/۹۹، اوقات فراغت ۲/۴۳ و همچنین وضعیت اقتصادی برابر با ۲/۳۰ است. بالاترین میانگین مربوط به مؤلفه‌ی مسکن و پایین‌ترین میانگین نیز مربوط به وضعیت اقتصادی است.

یافته‌های تحلیلی

جدول ۷. آزمون تفاوت میانگین متغیرهای اصلی بر حسب جنس

متغیر	مقوله‌ها	تعداد	میانگین	اختلاف میانگین	T	سطح معنی‌داری (Sig)
سرمایه اجتماعی	زن	۱۹۶	۸۰/۳۴	-۲/۵۸	-۱/۴۰	۰/۱۶۲
	مرد	۱۸۱	۸۲/۹۲			
هویت محله‌ای	زن	۱۹۲	۹۴/۹۱	-۶/۷۰	-۲/۷۶	۰/۰۰۶
	مرد	۱۸۲	۱۰۱/۶۱			
کیفیت زندگی	زن	۱۹۰	۱۵۳/۴۲	۴/۲۱	-۱/۴۰	۰/۰۷۹
	مرد	۱۷۸	۱۴۹/۲۱			

جدول بالا آزمون تفاوت میانگین متغیرهای سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای و کیفیت زندگی بر حسب جنس است. طبق نتایج آزمون، تفاوت میانگین در بین زنان و مردان از لحاظ سطح سرمایه اجتماعی معنادار نیست ($\text{Sig}=0/162$). به عبارت دیگر میزان سرمایه اجتماعی در جامعه موردنظر بسته به اینکه جنسیت فرد چه

باشد، تفاوتی ندارد. در مورد هویت محله‌ای طبق نتایج حاصل شده از این آزمون، تفاوت میانگین در بین زنان و مردان به لحاظ آماری معنادار است ($Sig=0/006$). به عبارت دیگر، جنسیت افراد در مورد هویت محله‌ای اهمیت دارد و مردان به نسبت زنان از هویت محله‌ای بالاتری به لحاظ آماری برخوردار هستند. طبق نتایج آزمون، کیفیت زندگی به لحاظ جنسیت افراد، تفاوت معناداری ندارد ($Sig=0/079$) و به عبارت دیگر، زن یا مرد بودن به لحاظ آماری در سطح کیفیت زندگی تفاوتی ندارد.

جدول ۸. آزمون تفاوت میانگین متغیرهای اصلی بر حسب تحصیلات

متغیر	مقوله‌ها	میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
سرمایه اجتماعی	زیر دیپلم	۱۰۱	۲/۹۸	۰/۰۱۲
	دیپلم	۷۵/۶۶		
	فوق دیپلم	۸۵/۱۶		
	لیسانس	۸۳/۲۳		
	فوق لیسانس	۸۱/۲۷		
	دکتر	۸۶/۶۱		
هویت محله‌ای	زیر دیپلم	۹۰	۲/۷۴	۰/۰۱۹
	دیپلم	۹۷/۰۲		
	فوق دیپلم	۱۱۱/۰۹		
	لیسانس	۹۸/۸۰		
	فوق لیسانس	۹۳/۵۷		
	دکتر	۱۰۰/۱۵		
کیفیت زندگی	زیر دیپلم	۱۳۳	۲/۹۸	۰/۰۰۰
	دیپلم	۱۴۹/۲۹		
	فوق دیپلم	۱۶۲/۷۴		
	لیسانس	۱۵۴/۸۱		
	فوق لیسانس	۱۴۲/۰۷		
	دکتر	۱۶۳/۵۰		

جدول ۸ تفاوت میانگین متغیرهای اصلی تحقیق را بر حسب تحصیلات آنان نشان می‌دهد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، تفاوت در سطح سرمایه اجتماعی به لحاظ آماری معنادار است ($Sig=0/012$) و این بدان معناست که میزان سرمایه اجتماعی به لحاظ سطح تحصیلات متفاوت است. افراد زیر دیپلم به لحاظ سطح سرمایه اجتماعی به مراتب میانگین بالاتری را دارا می‌باشند. مورد بعد، تفاوت میانگین هویت محله‌ای بر حسب تحصیلات قابل مشاهده است. طبق نتایج حاصل از آزمون، هویت محله‌ای به لحاظ تحصیلات از نظر آماری تفاوت معناداری دارد ($Sig=0/019$) و این بدان معناست که افراد دارای تحصیلات مختلف، از لحاظ سطح هویت محله‌ای نیز با یکدیگر تفاوت دارند و از لحاظ میانگین، افرادی که تحصیلات فوق‌دیپلم دارند در

وضعیت بالاتری از لحاظ میزان هویت محله‌ای قرار دارند. طبق نتایج حاصل از این آزمون، وجود تفاوت در بین افراد با تحصیلات مختلف به لحاظ سطح کیفیت زندگی تأیید می‌شود ($\text{Sig}=0/000$) و این تفاوت از نظر آماری معنادار است. در بین طبقات مختلف تحصیلی، افراد دارای تحصیلات دکترا از کیفیت زندگی بهتری برخوردار می‌باشند و میانگین آن‌ها از این لحاظ در مقایسه با سایر افراد بالاتر است.

جدول ۹. آزمون تفاوت میانگین متغیرهای اصلی بر حسب منطقه محل سکونت

متغیر	مقوله‌ها	میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
سرمایه اجتماعی	بالا شهر	۸۲/۱۴	۰/۳۲	۰/۸۰۶
	مرکز شهر	۸۱/۷۸		
	پایین شهر	۷۹/۲۸		
	حاشیه شهر	۸۲/۳۳		
هویت محله‌ای	بالا شهر	۱۰۶/۵۳	۳/۲۵	۰/۰۲۲
	مرکز شهر	۹۷/۶۹		
	پایین شهر	۹۲/۳۷		
	حاشیه شهر	۹۷/۲۲		
کیفیت زندگی	بالا شهر	۱۶۱/۱۹	۵/۰۶	۰/۰۰۲
	مرکز شهر	۱۵۱/۸۷		
	پایین شهر	۱۴۶/۵۲		
	حاشیه شهر	۱۴۵/۲۲		

در جدول ۹. تفاوت بین افراد ساکن در محلات مختلف از لحاظ میانگین سه متغیر اصلی تحقیق قابل مشاهده است. نتایج آزمون Anova نشان می‌دهد که در بین مناطق مختلف شهر از نظر سرمایه اجتماعی تفاوت معناداری وجود ندارد ($\text{Sig}=0/806$) و وجود تفاوت رد می‌شود. هویت محله‌ای در بین محله‌های مختلف متفاوت است و این تفاوت به لحاظ آماری معنادار است ($\text{Sig}=0/022$) و افرادی که ساکن مناطق موسوم به بالای شهر هستند، هویت محله‌ای بالاتری را به لحاظ میانگین دارا می‌باشند. در مورد تفاوت در بین ساکنین مناطق مختلف به لحاظ سطح کیفیت زندگی نیز باید خاطر نشان کرد که تفاوت معناداری به لحاظ آماری وجود دارد ($\text{Sig}=0/002$) و طبق میانگین موجود، ساکنین مناطق بالاشهر به لحاظ کیفیت زندگی در وضعیت بهتری به سر می‌برند.

جدول ۱۰. آزمون تفاوت میانگین متغیرهای اصلی بر حسب مدت زمان سکونت

متغیر	مقوله‌ها	میانگین	F	سطح معنی‌داری (Sig)
سرمایه اجتماعی	کمتر از یک سال	۶۴/۶۴	۸/۹۸	۰/۰۰۰
	یک تا سه سال	۷۹/۴۳		

		۷۵/۸۶	سه تا پنج سال	
		۷۷/۱۰	پنج تا ده سال	
		۸۵/۳۵	بیش از ده سال	
۰/۰۰۰	۱۶/۵۲	۷۲/۳۱	کمتر از یک سال	هویت محله‌ای
		۹۱/۳۹	یک تا سه سال	
		۸۸/۴۰	سه تا پنج سال	
		۸۹/۴۲	پنج تا ده سال	
		۱۰۵/۲۴	بیش از ده سال	
۰/۰۰۰	۱۱/۳۵	۱۲۶/۱۱	کمتر از یک سال	کیفیت زندگی
		۱۴۳/۹۲	یک تا سه سال	
		۱۴۶/۷۰	سه تا پنج سال	
		۱۴۶/۷۰	پنج تا ده سال	
		۱۵۶/۸۰	بیش از ده سال	

جدول ۱۰ نشان‌دهنده نتایج آزمون Anova جهت بررسی تفاوت میانگین سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای و کیفیت زندگی افراد بر حسب مدت‌زمان سکونت در محله‌شان است. طبق نتایج حاصل شده، تفاوت معناداری بین مدت‌زمان‌های مختلف سکونت و میزان سرمایه اجتماعی وجود دارد و این تفاوت به لحاظ آماری تأیید می‌شود ($Sig=0/000$). افرادی که بیش از ده سال در محله کنونی‌شان سکونت دارند، میزان سرمایه اجتماعی - شان به نسبت سایرین بالاتر است. این مورد می‌تواند به عواملی از جمله وجود شبکه‌های ارتباطی، شکل‌گیری اعتماد در طول زمان، وجود تعاملات و... بستگی داشته باشد که با گذشت زمان و تقویت ارتباطات اجتماعی شکل می‌گیرد. در مورد هویت محله‌ای باید گفت که این متغیر نیز میزان آن به لحاظ آماری تفاوت معناداری در بین گروه‌های مختلف زمانی دارد ($Sig=0/000$) و وجود تفاوت تأیید می‌شود. در اینجا نیز افرادی که بیش از ده سال در محله کنونی سکونت دارند، میانگین هویت محله‌ای بالاتری دارند و این می‌تواند با شناخت محله در طی زمان، احساس تعلق زیاد به محله، همبستگی اجتماعی در بین ساکنین محله و مواردی از این دست شکل گرفته باشد. وجود تفاوت بین مدت‌زمان سکونت به لحاظ سطح کیفیت زندگی نیز تأیید می‌شود ($Sig=0/000$) و این تفاوت به لحاظ آماری معنادار است. افرادی که بیش از ده سال سابقه سکونت در محله‌شان را دارند در مقایسه با دیگران، کیفیت زندگی بالاتری را دارا هستند.

جدول ۱۱. مدل رگرسیونی کیفیت زندگی بر اساس متغیرهای مستقل تحقیق

ضرایب استاندارد نشده	ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی داری	آمار هم خطی
----------------------	---------------------	---	---------------	-------------

	B	خطای معیار	Beta	تورم واریانس	ضریب حداقل تحمل
مقدار ثابت	۷۸/۰۹۲	۳/۹۲۸	۱۹/۸۸۳	۰/۰۰۰	
سرمایه اجتماعی	۰/۰۳۰	۰/۰۵۹	۰/۱۲۱	۰/۰۱۵	۰/۵۸۱
هویت محله‌ای	۰/۷۲۲	۰/۰۴۴	۰/۷۴۱	۰/۰۰۰	۰/۵۸۱
ضریب همبستگی چندگانه (R)	ضریب تعیین (R ²)	ضریب تعیین تعدیل شده (Adjusted R ²)	F	سطح معنی‌داری	
۰/۷۵۶	۰/۵۷۲	۰/۵۷۰	۲۳۷/۸۱۰	۰/۰۰۰	

جدول ۱۱ مدل رگرسیونی متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی را بر اساس دو متغیر مستقل تحقیق یعنی سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای نشان می‌دهد. ضریب همبستگی چندگانه (R) برابر با ۰/۷۵۶ است که به معنای این است که متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق به میزان حدود ۷۵ درصد با یکدیگر همبستگی دارند. ضریب تعیین (R Square) برابر با ۰/۵۷۲ است و این بدان معناست که حدود ۵۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل این مدل رگرسیونی تبیین و پیش‌بینی می‌شود. مقدار F محاسبه شده در سطح معناداری (۰/۰۰۰) نشان می‌دهد که این مدل رگرسیونی معنادار است و متغیرهای مستقل توانسته‌اند تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی نمایند. متغیر هویت محله‌ای با ضریب استاندارد شده (Beta=۰/۷۴۱) سهم بیشتری را در پیش‌بینی و تبیین متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی دارد. به عبارت دیگر؛ در ازای هر یک واحد تغییر در انحراف معیار میزان هویت محله‌ای، به میزان ۰/۷۴۱ در انحراف معیار کیفیت زندگی تغییر ایجاد می‌شود. سرمایه اجتماعی نیز با میزان (Beta=۰/۱۲۱) سهم کمتری را در تبیین متغیر وابسته داراست. آمار هم‌خطی نیز نشان می‌دهد که بین متغیرهای مستقل تحقیق هم‌خطی وجود ندارد و این فرض رد می‌شود زیرا تورم واریانس پایین‌تر از ۴ (VIF=۱/۷۲۲) و ضریب حداقل تحمل نیز بالاتر از یک دهم است (Tolerance=۰/۵۸۱).

جدول ۱۲. مدل رگرسیونی کیفیت زندگی بر اساس مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای

ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	سطح معنی- داری	آمار هم‌خطی	
B	خطای معیار	Beta		تورم واریانس	ضریب حداقل تحمل	
مقدار ثابت	۵۸/۵۹۲	۴/۳۷۰	۱۳/۴۰۷	۰/۰۰۰		
اعتماد	۰/۲۳۸	۰/۱۱۶	۰/۰۷۹	۰/۰۴۲	۱/۶۶۷	۰/۶۰۰
مشارکت جمعی	۰/۳۳۸	۰/۱۹۵	۰/۰۶۴	۰/۰۸۳	۱/۵۲۲	۰/۶۵۷

۰/۴۷۲	۲/۱۱۸	۰/۷۲۵	۰/۳۵۲	۰/۰۱۵	۰/۱۵۰	۰/۰۵۳	حمایت اجتماعی
۰/۴۱۵	۲/۴۱۰	۰/۴۰۹	۰/۸۲۷	۰/۰۳۹	۰/۲۴۳	۰/۲۰۱	شبکه‌ها و روابط
۰/۴۶۷	۲/۱۴۳	۰/۶۰۷	۰/۵۱۵	۰/۰۲۳	۰/۴۹۰	۰/۲۵۳	مرز و محدودهٔ محله
۰/۷۵۹	۱/۳۱۸	۰/۰۰۰	۱۳/۴۴۹	۰/۴۶۴	۰/۱۱۶	۱/۵۵۶	کیفیت محیطی
۰/۴۷۰	۲/۱۲۶	۰/۶۶۸	۰/۴۲۹	۰/۰۱۹	۰/۳۵۵	۰/۱۵۲	تاریخچهٔ محله
۰/۳۰۷	۳/۲۵۶	۰/۰۰۱	۳/۵۰۰	۰/۱۹۰	۰/۱۲۶	۰/۴۴۲	تعلق محله‌ای
۰/۲۶۵	۳/۶۴۲	۰/۰۴۶	۲/۰۰۱	۰/۱۱۵	۰/۳۳۷	۰/۶۷۴	همبستگی اجتماعی
۰/۶۲۸	۱/۵۹۱	۰/۰۰۰	۵/۱۲۱	۰/۱۹۴	۰/۳۲۱	۱/۶۴۳	امنیت محله
۰/۵۳۲	۱/۸۸۰	۰/۰۰۳	۲/۹۵۴	۰/۱۲۲	۰/۴۶۴	۱/۳۷۰	شناخته شدن
۰/۳۵۱	۲/۸۴۷	۰/۰۳۱	-۲/۱۶۹	-۰/۱۱۰	۰/۴۳۹	-۰/۹۵۲	تعاملات اجتماعی
			سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰	F ۶۳/۵۲۳	ضریب تعیین تعدیل‌شده Adjusted R) (Square ۰/۶۷۷	ضریب تعیین R Square ۰/۶۸۸	ضریب همبستگی چندگانه (R) ۰/۸۲۹

در جدول ۱۲ تأثیرات مؤلفه‌های متغیر سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای بر روی متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی قابل مشاهده است. ضریب همبستگی چندگانه کیفیت زندگی با ترکیب مؤلفه‌های متغیرهای مستقل که به صورت همزمان به مدل وارد شده‌اند، برابر با $(R=0/829)$ است که این به معنای آن است که متغیرهای وابسته و مستقل به طور همزمان به میزان $0/829$ با یکدیگر همبستگی دارند. ضریب تعیین (R^2) نشان می‌دهد که حدود ۶۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل این مدل تبیین می‌شوند و تقریباً ۳۱ درصد مربوط به عواملی است که در این تحقیق بررسی نشده است. با توجه به مقدار $F(63/523)$ با سطح معنی داری $(0/000)$ می‌توان گفت که این مدل رگرسیونی معنادار بوده و متغیرهای مستقل موجود در این مدل توانسته‌اند تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی نمایند. با توجه به مقدار T محاسبه شده در بین متغیرهای مستقل وارد شده به مدل، اعتماد، کیفیت محیطی، تعلق محله‌ای، همبستگی اجتماعی، امنیت محله، شناخته شدن و تعاملات اجتماعی معنادار می‌باشند. برای اینکه سهم هریک از متغیرهای مستقل را در تبیین و پیش‌بینی متغیر وابسته (کیفیت زندگی) بررسی کنیم، ضرایب استاندارد شده آن‌ها ($Beta$) را با یکدیگر مورد مقایسه قرار می‌دهیم. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که متغیر کیفیت محیطی ($Beta=0/464$) بیش‌ترین میزان پیش‌بینی را در بین متغیرهای مستقل دارد و در ازای هر یک واحد تغییر در انحراف معیار کیفیت محیطی، به میزان $0/464$ در انحراف معیار متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی تغییر ایجاد می‌شود. به عبارتی می‌توان اشاره نمود که افرادی میزان کیفیت زندگی بالاتری را دارند که از کیفیت محیطی بهتری برخوردار باشند. در بین متغیرهای مستقل

تبیین‌کننده، تعاملات اجتماعی با توجه به اینکه ضریب استاندارد شده‌ی آن ($Beta = -0/110$) بوده و منفی است، این بدان معناست که تأثیر آن به صورت معکوس است.

همچنین طبق نتایج آمار هم‌خطی باید خاطرنشان کرد با توجه به اینکه تورم واریانس پایین‌تر از ۴ و ضریب حداقل تحمل بیش از یک دهم است، پس می‌توان نتیجه گرفت که بین متغیرهای مستقل این مدل رگرسیونی، مشکل هم‌خطی وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

برخلاف گذشته و به‌ویژه در کشور ما که نگاه جامعه و حاکمیت در مورد مباحث شهرها، بیشتر بر اساس رویکرد عقلانیت فنی و مبتنی بر سود بوده است، امروزه مسائل اجتماعی گسترده‌ای در سطح شهرها وجود دارد که توجه بسیاری از متخصصین و عالمان رشته‌های گوناگون از جمله جامعه‌شناسان و برنامه‌ریزان شهری را به خود جلب کرده است.

محلها در شهر یک مفهوم فضایی و درعین حال یک مفهوم اجتماعی هستند. دور شدن افراد از شناخت هویت محله‌ای و ارتباط با محله‌ایشان در نهایت منجر به کاهش شبکه‌های ارتباطی، اعتماد اجتماعی، حمایت اجتماعی و در یک کلام نزول سرمایه اجتماعی خواهد شد که این امر نیز به نوبه خود منجر به افول کیفیت زندگی افراد در هریک از جنبه‌های آن در اجتماعات محله‌ای در سطح شهر خواهد شد. نتایج بررسی‌ها و پژوهش‌های اجتماعی در شهر به مسئولان شهری کمک می‌کند تا با بررسی نیازهای شهری، برنامه‌های مناسبی را برای توسعه شهر و بهبود کیفیت زندگی شهروندان تدوین کنند.

درک کیفیت یک شهر تنها از طریق دیدن آن توسط شهروند ایجاد می‌شود و این امر به واسطه تصور ذهنی و ادراک محیطی که مردم در محل سکونت خود دارند، انجام می‌گیرد. به همین جهت در این پژوهش سعی بر آن بود تا با رویکردی جامعه‌شناختی، ارتباط بین متغیرهای اصلی تحقیق (سرمایه اجتماعی، هویت محله‌ای و کیفیت زندگی) با یکدیگر بررسی شده و در ضمن تأثیر سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای بر روی کیفیت زندگی ساکنین محلات شهر رفسنجان مورد مطالعه و تحلیل قرار گیرد.

اشخاص تلاش می‌کنند تا با اتصال به مجموعه‌ای از شبکه‌ها، ارزش‌هایی را برای خود محقق کنند که با سایر اعضای آن شبکه مشترک است. هرچقدر این نوع شبکه‌ها گسترش پیدا کنند، در واقع افراد برای خود دارایی‌ای را تشکیل می‌دهند که برایشان در حکم نوعی سرمایه تلقی می‌شود. سرمایه اجتماعی به‌طور گسترده به عنوان ارتباطات بین افراد در نظر گرفته می‌شود که بر کنش‌های جمعی و چگونگی بهره‌مندی مردم از این اقدامات تأثیر می‌گذارد. به عبارت دیگر، از تعامل روزمره بین مردم ناشی می‌شود (آنیکس و بولن^۱، ۲۰۰۰). سرمایه اجتماعی محدود به پیوندهای اجتماعی اشاره دارد که بر تشابه و صمیمیت متکی هستند. این بعد از

¹ Onyx&Bullen

سرمایه اجتماعی بر منابع شخصی محدود مانند پیوندهای خانوادگی، همسایگی و پیوندهای دوستی نزدیک تأکید می‌کند (هیلی و همپشایر^۱، ۲۰۰۳: ۱۲۳).

طبق نظر ولکاک و نارایان، مشارکت به کمک منافع حاصل از عضویت در انجمن‌های محلی و دسترسی به منابع برون‌گروهی بر کیفیت زندگی تأثیر می‌گذارد. تعامل و پیوستگی متقابل بین کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد کیفیت زندگی پایین فرایند تبدیل و بازتولید اشکال چهارگانه سرمایه موردنظر بورديو را با مشکل روبه‌رو می‌کند؛ زیرا نبودن هر کدام از اشکال سرمایه به‌ویژه سرمایه اجتماعی که نمود و نمایی آن را در حوزه و میدان روابط اجتماعی باید دید، فرایند مزبور را به لحاظ بهره‌گیری از فرصت‌های موجود در روابط اجتماعی محدود می‌کند و برخورداری از شاخص‌های رفاهی مربوط به کیفیت زندگی را دچار نقصان می‌کند؛ به عبارت دیگر، سرمایه اجتماعی فرد در واقع ارزش جایگاه او در شبکه‌های اجتماعی گوناگون است و همین جایگاه است که میزان بهره‌مندی فرد از کیفیت‌های مطلوب زندگی را مشخص می‌کند.

سرمایه اجتماعی عاملی تأثیرگذار بر روی سطح کیفیت زندگی در بین افراد است. همان‌طور که اشاره شد، نتایج آزمون‌های مختلف در این تحقیق این مورد را تأیید می‌کند و می‌توان آن را همسو با نتایج پژوهش‌های مختلفی دانست که در داخل و خارج از کشور نیز گواه بر این موضوع هستند (ایمان و حیدری، ۱۳۹۹؛ کوزه‌گر و دیگران، ۱۳۹۸؛ لقمان و دیگران، ۱۳۹۸؛ روکا ماس و دیگران، ۲۰۱۶؛ قادری و تقوی، ۱۳۹۴؛ همودان و دیگران، ۲۰۱۴، عبدالحکیم و دیگران، ۲۰۱۰).

همان‌طور که از نتایج یافته‌های تحقیق برآمد، از بین مؤلفه‌های مختلف سرمایه اجتماعی، بیشترین میزان تأثیر بر کیفیت زندگی را اعتماد به خود اختصاص داده است، همان‌طور که در برخی تحقیقات نیز تأیید شده است (کوره‌گر و دیگران، ۱۳۹۸؛ لقمان و دیگران، ۱۳۹۸؛ قادری و تقوی، ۱۳۹۴) و در این رابطه پاتنام معتقد بود که کیفیت زندگی عمومی و عملکرد نهادهای اجتماعی به شدت تحت تأثیر هنجارها، اعتماد و شبکه‌های مشارکت مدنی و اجتماعی هستند (مانینگ^۲، ۲۰۱۰: ۲۵۶). در کل پاتنام معتقد است که بالا رفتن سطح سرمایه اجتماعی نتایج مثبتی از جمله افزایش رفاه اقتصادی، سلامت روان بهتر، دستاوردهای آموزشی بالاتر، سطوح پایین‌تر جرم و جنایت (همان: ۲۶۲) و همچنین افزایش کیفیت زندگی را در پی دارد (گینی^۳ و دیگران، ۲۰۱۱: ۱۲۴).

یکی از یافته‌های پژوهش حاضر، وجود تفاوت معنادار به لحاظ میزان هویت محله‌ای در بین زنان و مردان است، اما یافته موردنظر با نتایج (کیانی، ۱۴۰۰) مغایرت دارد و در آن پژوهش چنین یافته‌ای مورد تأیید قرار نگرفته است. در بین شاخص‌های هویت محله‌ای، تأثیر مؤلفه‌هایی نظیر کیفیت محیطی، امنیت محله، تعلق محله‌ای و... بر روی کیفیت زندگی معنادار بوده‌اند. به‌طور مثال در تحقیق (انتصاری و دیگران، ۱۴۰۱) نیز امنیت محله به‌عنوان یکی از کلیدی‌ترین شاخص‌ها شناخته شده و یا (کاظمی و دیگران، ۱۴۰۰) امنیت را شاخص مهم در افزایش کیفیت زندگی دانسته‌اند. در بین شاخص‌های مختلف هویت محله‌ای، کیفیت محیطی بیشترین میزان

^۱ Healy&Hampshire

^۲ Manning

^۳ Gainey

تأثیرگذاری را بر روی متغیر وابسته داشته و می‌توان به نوعی آن را با نتایج (لقمان و دیگران، ۱۳۹۸) همسو دانست که شاخص سلامت یا کیفیت محیط را عامل اثرگذار تشخیص داده است.

تعلق محله‌ای و همچنین همبستگی جمعی از جمله مواردی می‌باشند که در بین مؤلفه‌های حاضر بر روی کیفیت زندگی مؤثر واقع شده‌اند. بارتن^۱ (۲۰۰۲)، هویت محله‌ای را در سه بعد مطرح می‌کند: فیزیکی، سیاسی، اجتماعی. هویت اجتماعی یک محله به وجود شبکه‌های اجتماعی و محیط‌های حمایتی در نظریه وی اشاره دارد؛ چرا که این شبکه‌ها در سلامت انسان اهمیت بسزایی دارند. وی نشان می‌دهد که هر چه تمرکز گروه در سطح هویت محله‌ای افزایش یابد، میزان بیماری‌های روانی آن گروه کاهش می‌یابد. همچنین به اعتقاد وی هر چه یک محله از صفات طبیعی و جغرافیایی بهتری برخوردار باشد، احساس تعلق بیشتری در ساکنان خود به وجود خواهد آورد. قدمت و سابقه تاریخی یک محله نیز در ایجاد حس غرور و افتخارآفرینی ساکنان مؤثر است. اما طبق نتایجی که از یافته‌های پژوهش حاصل شده است، برخلاف آن چیزی که هیوج بارتن اشاره کرده است، تاریخچه و قدمت محله‌ها عامل تأثیرگذار و مهمی در یافته‌ها نبوده و به لحاظ آماری نیز معنادار نیست. به‌طور کلی مشخص شد که توجه به عناصر اجتماعی در مورد پدیده‌ای مثل شهر و محله‌های شهری باید مدنظر مسئولین و دست‌اندرکاران حوزه شهری قرار گیرد. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی اهمیت بسیار زیادی در تقویت کیفیت زندگی افراد داشته و همچنین هویت محله‌ای نیز نقش اساسی در بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی ساکنین محله‌های شهری دارد. یافته‌های پژوهش بیانگر آن است که هرچه سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای در بین ساکنین محلات ارتقاء یابد، از آن طرف باعث رشد کیفیت زندگی افراد خواهد شد. پس توجه به مباحث فرهنگی و اجتماعی به شکل خیلی محسوس در زندگی شهری تأثیرگذار است و استفاده از نتایج پژوهش‌های اجتماعی را در برنامه‌ریزی‌های شهری طلب می‌کند.

پیشنهاد‌های پژوهشی و کاربردی نیز در خلال و پس از انجام پژوهش مورد توجه بوده است که به ذکر چند مورد از آن‌ها پرداخته می‌شود:

- پژوهش در راستای موضوع موردنظر با حجم نمونه بزرگتر و محدوده جغرافیایی وسیع‌تر.
- سنجش کیفیت زندگی شهری به تفکیک محله‌های مختلف.
- استفاده از روش‌های تحقیق کیفی جهت پژوهش در مورد موضوع حاضر.
- بررسی میان‌رشته‌ای کیفیت زندگی شهری به کمک متخصصان علوم اجتماعی، جغرافیا، روان‌شناسی و...
- بهبود و ارتقا حمل‌ونقل عمومی در محله‌های شهری.
- توسعه فضاهای سبز درون‌شهری.
- افزایش تعداد فضاهای ورزشی و تفریحی در محله‌ها.
- توسعه اقتصادی و ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب.

¹ Barton

در کنار تمام مسائلی که در رابطه با توسعه کیفیت زندگی شهری، افزایش سرمایه اجتماعی و تقویت هویت محله‌ای از سوی مسئولین و نهادهای مرتبط پرداخته شد، شهروندان ساکن نیز نقش بسیار پررنگی در بهبود این موارد دارند. شهروندان می‌توانند با مشارکت فعال در تصمیم‌گیری‌های شهری به بهبود کیفیت زندگی شهری کمک کنند. این مشارکت می‌تواند از طریق شوراهای شهری، نهادهای مردم‌نهاد و گردهمایی‌های عمومی صورت بگیرد. افراد می‌توانند با شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی، مانند رویدادهای محلی، نمایشگاه‌ها، کنسرت‌ها و ورزش‌های جمعی، به ایجاد ارتباطات اجتماعی و افزایش روحیه و رضایت در بین شهروندان کمک کنند و باعث ایجاد فضایی با روحیه جمعی بهتر و تعاملات بیشتر شوند. رعایت قواعد محیط زیستی نیز از جمله مسائلی است که اساسی و پراهمیت است. این موارد می‌تواند شامل جدا نگه داشتن زباله‌ها، استفاده از حمل‌ونقل عمومی به جای خودرو شخصی، حفظ فضاهای سبز و پارک‌ها و... باشد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد؛ یکی از عوامل تأثیرگذار در بهبود کیفیت زندگی شهری، عوامل اقتصادی است که جدا از وظایفی که سیاست‌گذاران و مسئولین ذی‌ربط دارند، شهروندان نیز می‌توانند با کنش‌هایی نظیر حمایت از کسب‌وکارهای محلی و خرید از فروشگاه‌ها و رستوران‌های محلی، به توسعه اقتصادی شهر و ایجاد فرصت‌های شغلی کمک کنند. حفظ و ارتقاء هویت محلی از طریق افراد بومی نیز می‌تواند صورت گیرد. شهروندان می‌توانند با حفظ و ارتقای تمدن و هویت محلی شهر خود، از جمله فرهنگ، آداب‌ورسوم محلی، به ارتقای رضایت سایر ساکنین و تقویت آن کمک کنند. در مجموع؛ ساکنین شهر با مشارکت فعال، احساس مسئولیت و همکاری‌های لازم با مسئولان و نهادهای مربوطه، می‌توانند بهبود کیفیت زندگی شهری را تحقق بخشند و همچنین با تقویت سرمایه اجتماعی، به ایجاد یک محیط پایدار و سالم برای خود و سایر شهروندان کمک کنند. انجام تمام تحقیقات علمی با خلأ و محدودیت‌هایی نیز روبه‌رو می‌باشند که در فرایند آن تأثیر می‌گذارد و پژوهش را با چالش‌هایی مواجه می‌سازد. نخستین محدودیتی که در انجام این پژوهش وجود داشت، عدم وجود آمار و ارقام دقیق از جمعیت محله‌های شهر رفسنجان و همچنین تقسیم‌بندی دقیق از محلات شهری است و گویا نهادهای رسمی شهری چنین آمار کاربردی‌ای را در دسترس ندارند. محدودیت دیگری که محقق در فرایند انجام این تحقیق با آن روبرو بوده است، حجم جمعیتی وسیع به علت انتخاب یک شهر به عنوان جامعه آماری بوده که جمع‌آوری داده‌ها را با مشکلاتی روبرو نمود. مورد دیگری که می‌توان به آن پرداخت، عدم وجود فرهنگ صحیح پاسخگویی از سوی برخی افراد پاسخگو است که محقق را با مسائل مختلفی در فرایند جمع‌آوری داده‌ها مواجه ساخت. محدودیت و چالش دیگری که وجود دارد، مشکلات در تعریف دقیق سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای و ابعاد آن‌هاست که باعث می‌شود پژوهش‌های مختلف از تعاریف و شاخص‌های متفاوتی برای آن‌ها استفاده کنند و همچنین مسائل مربوط به تفسیر داده‌های مفاهیم سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای؛ زیرا این داده‌ها ممکن است به صورت پویا و در طول زمان تغییر کنند و همچنین به شدت تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند فرهنگ، تاریخچه و جغرافیا باشند.

کیفیت زندگی یک مفهوم ذهنی است و افراد مختلف ممکن است تعاریف و اولویت‌های متفاوتی در مورد کیفیت زندگی خوب داشته باشند. این می‌تواند مقایسه و تعمیم دادن یافته‌ها را در مطالعات مختلف دشوار کند.

همچنین می‌تواند تحت تأثیر طیف وسیعی از عوامل خارجی مانند شرایط اقتصادی، ثبات سیاسی و عوامل محیطی قرار گیرد و طبعاً کنترل این عوامل در پژوهش‌ها بسیار دشوار است. مورد دیگری که می‌توان به آن اشاره نمود، فهم متفاوت پاسخگویان از مفاهیم و برخی گویه‌های پژوهش است که باعث شده تا به همین دلیل، تعمیم‌پذیری نتایج را نسبت به تمامی ساکنین محلات شهر رفسنجان با دشواری و چالش جدی مواجه کند.

منابع

- احمدی، سیروس؛ میرفردی، اصغر و ابتکاری، محمدحسین (۱۳۹۲) بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی شهروندان شهر یاسوج، **فصلنامه راهبرد اجتماعی-فرهنگی**، سال دوم، شماره ۶: ۱۵۷-۱۳۵
- انتصاری، فرناز؛ ستارزاده، داریوش؛ بلیلان، لیدا و عبدالله‌زاده، اکبر (۱۴۰۱) ارزیابی پیشران‌های حیاتی مؤثر بر کیفیت زندگی شهری با رویکرد آینده‌پژوهی در کلان‌شهرهای ایران، **مطالعات جامعه‌شناسی**، سال پانزدهم، شماره ۵۷: ۲۱۶-۱۹۷
- ایمان، محمدتقی و جهانگیری حیدری، سهیلا (۱۳۹۹) بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی شهری شهروندان منطقه ۱۴ شهر اصفهان، **مطالعات جامعه‌شناختی شهری**، سال دهم، شماره ۳۶: ۲۸-۱
- بدیعی، مرجان؛ قالیباف، محمدباقر؛ پورموسوی، سید موسی و پوینده، محمدهادی (۱۳۹۳) تبیین جغرافیایی بنیادهای هویت در مقیاس محلی، **پژوهش‌های جغرافیای انسانی**، دوره ۴۶، شماره ۳: ۵۲۲-۵۰۵
- جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱) **هویت اجتماعی**، ترجمه تورج یاراحمدی، تهران: انتشارات شیرازه
- جیکوبز، جین (۱۳۸۶) **مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی**، ترجمه آرزو افلاطونی و حمیدرضا پارسی، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران
- چپمن (۱۳۹۴) **آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان‌ساخت**، ترجمه شهرزاد فریادی و منوچهر طیبیان، تهران انتشارات دانشگاه تهران
- حریرچی، امیرمحمود؛ میرزایی، خلیل و جهرمی، اعظم (۱۳۸۸) چگونگی وضعیت کیفیت زندگی شهروندان شهر جدید پردیس، **فصلنامه پژوهش اجتماعی**، سال دوم، شماره ۴: ۱۱۰-۸۹
- ساسان‌پور، فرزانه؛ موحد، علی؛ مصطفوی صاحب، سوران و یوسفی، محسن (۱۳۹۳) ارزیابی پایداری محله‌های شهری در شهر سقز، **پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری**، دوره دوم، شماره ۱: ۹۴-۷۳
- شیخی، محمدتقی (۱۳۹۵) **جامعه‌شناسی شهری**، چاپ هفتم، تهران: شرکت سهامی انتشار
- قادری، احمد و نقوی، نعمت‌الله (۱۳۹۴) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی شهروندان شهر سقز، **مطالعات جامعه‌شناسی**، سال پنجم، شماره ۱۹: ۱۲۶-۱۱۱
- کاظمی، محمد؛ حیدری، سامان؛ محمدیان مصمم، حسین و مرادی، ابوالفضل (۱۴۰۰) **سنجش سطح کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: شهر طبس)**، آمایش و توسعه، دوره ۱، شماره ۳: ____

گیدنز، آنتونی (۱۳۹۴) *جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن چاوشیان، چاپ دهم، تهران: نشر نی

لقمان، مونا؛ زرآبادی، زهرا و بهزادفر، مصطفی (۱۳۹۸) بررسی تأثیر متقابل مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در محله‌های شهری با استفاده از روش معادلات ساختاری، *فصلنامه مطالعات معماری ایران*، شماره ۱۵: ۲۴۰-۲۱۷

ماجدی، سید مسعود و لهسایی‌زاده، عبدالعلی (۱۳۸۵) بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از زندگی (مطالعه موردی در روستاهای استان فارس)، *فصلنامه روستا و توسعه*، سال نهم، شماره ۴: ۹۱-۱۳۶

محمدی‌زاده سماکوش، صمد؛ صبور خسرشاهی، حبیب و رونقی نوتاش، مهناز (۱۳۹۷) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و هویت محله‌ای در شهر تهران: مورد مطالعه: محله‌های حصارک، وحیدیه و ولنجک، *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، سال پانزدهم، شماره ۵۸: ۲۰-۱

مشکینی، ابوالفضل؛ زیاری، کرامت‌الله و حیاتی، عقیل (۱۳۹۴) ارزیابی هویت اجتماعی در محله‌های شهری (مطالعه موردی: محله اوین شهر تهران)، *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، دوره ۴۷، شماره ۴: ۵۸۹-۶۰۷

معیدفر؛ سعید و مقدم، غلامرضا (۱۳۸۹) نقش هویت محله‌ای در کاهش و کنترل گرایش به رفتارهای ناهنجار اجتماعی در شهر (مطالعه محله‌های شهر تهران)، *مسائل اجتماعی ایران*، سال اول، شماره ۲: ۱۴۴-۱۱۵

یزدانی، مجتبی (۱۳۹۷) *کیفیت زندگی شهری: تعاریف، شاخص‌ها، سازه‌ها، ارزیابی تطبیقی و راهبردها*، چاپ دوم، تهران: انتشارات تپا

- Abdul-Hakim, R., Ismail, R., & Abdul-Razak, N. A. (2010). "The relationship between social capital and quality of life among rural households in Terengganu, Malaysia". *OIDA International Journal of Sustainable Development*, Vol.1 (05): 99-106.
- Bourdieu, P. (1986) the forms of capital, In J. Richardson (Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press.pp:241-258
- Canam CA, Acron S (1999) "Quality of Life for Family Caregivers of People with Chronic Hearthproblems", *Rehabilitation Nursing*, Vol. 24 (5): 192-200
- Coleman, J. (1988) "Social Capital in the Creaion of Human Capital", *American Journal of Sociology*, Vol. 94: 95-120.
- Das, D. (2008) "Urban quality of life: a case study of Guwahati", *Social Indicators Research*, Vol. 88 (2): 297-310
- Epley, D.R. and Menon, M. (2008) "A method of Assembling Cross-Sectional Indicators into a Community Quality of Life", *Social Indicators Research*, Vol. 88(2): 281-296
- Hamdan, H. Yusof, F. & Marzuki, M. A. (2014) "Social Capital and Quality of Life in Urban Neighborhoods High Density Housing", *Social and Behavioral Sciences*, __ (153):169-179
- Li.Y& et al (2005) "Social Capital and Social Trust in Britain", *European Sociological Review*, Vol. 21(2): 109-123
- Martins, B. D. L. & Torres, F. N. & Oliveira, M (2008) "Impact on the Quality of Life of Patients with Hansen s Disease: Correlation Between Dermatology Life Quality Index and Disease Status", *Anais Brasileiros de Dermatologia*, Vol.83(1): 39-43
- Patil, G.R & Sharma, G (2022) "Urban Quality of Life: An assessment and ranking for Indian cities", *Transport Policy*, Vol.124: 183-191
- Putnam, R. D (1994) "The Prosperous Community: Social Capital and Public Life", *The American Prospect*, Vol. 4(13): 11-18

- Tajfel, Henri. (1978) *Differentiation between Social Group: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relation*. Academic Press, New York
- Williams. D.R & Vaske, J.J (2003) "The Measurement of Place Attachment: Validity and Generalizability of a Psychometric Approach", *Forest Science*, Vol.49 (6): 830-840
- Woolcock. M & Narayan. D (2000) "Social Capital: Implications for Development Theory, Reseach Policy". *World Bank Research Observer*, Vol. 15(2): 225-249

COPYRIGHTS

© 2023 by the authors. Licensee Advances in Sociological Urban Studies Journal. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

